

خراسان جنوبی/نهبندان

سعید خسروی

عکس‌ها:

سید حمید هاشمی

گندم‌ها از حفره میانی ریخته می‌شوند و آرد‌ها از کناره سنگ بیرون می‌آیند

محور پره‌ها، نیروی باد را به سنگ آسیاب منتقل می‌کند

آسبادهای خوان شرف هنوز هم بادهای ۱۲۰ روزه را به خدمت می‌گیرند تا گندم اهالی را آرد کنند

برگرده باد

گابریل «سیاح و پژوهشگر در اواسط فصل ۱۳۰ روزه مذکور سرعت باد در نهبندان (نه) ۳۲ متر در ثانیه و سرعت گردش چرخ باد ۱۲۰ دور در دقیقه بوده است و رویارویی چرخ با باد در هر زمان یک‌پره و نیم است و با در نظر گرفتن ۵۰ درصد کارایی هر آسیاب بادی قدرت این گونه آسیاب در حدود ۷۵ اسب بخار خواهد بود. آسبادها شبانه‌روزی کار می‌کردند. اگر بنا بود تعطیل شود، به وسیله ۱۰ مرد و خرک، آس سنگین می‌شد یعنی سنگ رویی و زیرین کاملاً به هم چسبیده و از قسمت پره‌ها هم با آس بند قفل می‌شده است. آس بادها در بادهای معمولی روزی ۲۰۰ تا ۳۰۰ کیلو گرم آرد می‌کردند که با حلبی به نام کیله کیل اندازه‌گیری می‌شد. در هر ظرف کیله حدود ۱۰ کیلو گندم و ۸ کیلو جو جامی گرفته است. زمانی که آسباد تعطیل می‌شد، آسیاب‌خانه قفل و آسیابان به کار دیگری مشغول می‌شد. در آسباد به وسیله کلیدی مانند ا. زبانه چوبی «کَد» را حرکت داده و زبانه‌ای چوبی را پشت در قرار می‌داده‌اند.

امروزه آسبادهای شهر نهبندان در داخل کوچه‌ای به همین نام قرار دارند. ساختمان‌های مسکونی در جای تعدادی از آسبادهای تخریب شده ساخته شده‌اند. از این رو آسبادها در یک رشته موازی و پیوسته به چشم نمی‌خورند. در حال حاضر آسبادها در سه قسمت کوچه به ترتیب در شرق کوچه پنج آسباد، در میانه آن سه آسباد و در کمی به سمت غرب یک آسباد سالم بر جا مانده است. یکسان نبودن پلان اصلی آسیاب‌های بادی نشان می‌دهد به نوعی بر گرفته از آس‌های سیستان است که با کمی تغییر در نقاط پراکنده‌ای از شهرستان نهبندان بر پا گردیده، به همین لحاظ تمامی آن‌ها دارای پلانی مشابه و تا حدودی شبیه به هم است.

آسبادهای خونیک سفلی در ۱۲ کیلومتری جاده نهبندان- زاهدان نیز از دو طبقه ساخته شده که فضای بالای آن مکانی است بزرگ‌تر که قطعات آسباد به آن متصل گردیده و ثبت می‌گردد. این فضا را سه دیوار محصور نموده است. دیوارهای اصلی و نمایی به صورت عمودی و در راستای شمالی جنوبی قرار گرفته و

آسبادها که تنها با استفاده از این بادها کار می‌کرده است، اکنون در چند نقطه شهرستان و عمدتاً در شهر نهبندان، به عنوان نمادی از تلاش و مقاومت مردان این سرزمین بر جا مانده است.

نامهربانی متولیان فرهنگی در سالیان نه‌چندان دور در شهر نهبندان سبب شده بسیاری از این آسبادها از بین بروند، اما در روستای خوان شرف تعداد هشت آسباد را می‌توانیم به نظاره بنشینیم که یکی از آن‌ها فعال است؛ در چند روستای دیگر از جمله «چهار فرسخ» و «خونیک سفلی» نیز تعدادی از این آسبادها وجود دارد.

ساختمان آسبادها به این شکل هستند که در یک ستون به طور قائم قرار می‌گیرند. دو دیوار آن را در جهات جانبی مهار می‌کنند، به ترتیبی که فضای رو به جنوب آن باز و دو سوم فضای رو به شمال آن بسته است. از بالای ستون و وسط آن یک تیر عرضی عبور می‌کند، ستون در پایین از سنگ‌های آسیاب عبور کرده و در جایی که برای آن تعبیه شده قرار می‌گیرد. سنگ آسیاب بالایی توسط گره‌هایی به ستون متصل می‌شود و همراه با آن به چرخش در می‌آید، حال آن سنگ زیرین در تمام مدت ثابت و بدون حرکت می‌ماند. ارتفاع ستون به ۶ متر می‌رسد و در بالا پره‌هایی که از جنس نی و تیرهای افقی ساخته شده‌اند به آن متصل می‌شوند. از محفظه‌هایی که رو به شمال باز است، باد به پره‌ها برخورد کرده و آن را به گردش درمی‌آورد.

بازدهی آماده آسیاب بادی در ۲۴ ساعت یک تن و در طول فصل ورزش باد ۱۲۰ روزه از حوالی خردادماه تا شهر یورماه، نزدیک به ۱۳۰ تن می‌رسیده است. بدین سان آسیاب‌های پنج‌گانه شهرستان نهبندان (نه) در سال ۱۹۶۳ در طی فصل ۱۲۰ روزه می‌توانسته است ۶ هزار تن گندم آرد کند که کمیت قابل توجهی است و مورخان فناوری را شگفت‌زده می‌کند. بر اساس محاسبات «آلفونس

شهرستان نهبندان در ۲۰۰ کیلومتری جنوب خراسان جنوبی، منطقه‌ای در کنار کویر یلان است که به عنوان اثر گردشگری ثبت جهانی شده است. وجود چندین اثر تاریخی در گوشه و کنار شهرستان از جمله کوه‌های مینیا توری، قلعه سنگی شاهدژ، نخلستان‌های دهسلم و... همه ساله گردشگران زیادی را به سوی خود جذب می‌کند. اقلیم خاص نهبندان در گذشته سبب شده گندم و جو از عمده محصولات کشاورزی آن باشد. ورزش بادهای ۱۲۰ روزه که در تابستان‌های داغ موجب افزایش دما می‌شود یکی از انرژی‌هایی است که سبب شده گذشتگان این قدرت طبیعی را در اختیار گرفته و در جهت اقتصاد منطقه از آن بهره بگیرند.